

הכלכלה של המחאות

הגל החדש של המחאות החברתית מגיע דווקא בתקופה שבה המצב הכלכלי בעולם טוב באופן יחסי > מומחים מסבירים את הסתירה וחוזים: השיא עוד לפנינו > גלית עדות, עמ' 6

המחאה החברתית לפני שמונה שנים. שלל סיבות צילום: מרים אלסטר, פלאש 90

הכלכלה של המחאה גלית עדות

הביאה אותם אל הקו האדום. ההפגנות התרחבו לערים נוספות, ובחלקן התלקחו עימותים אלימים של מפגינים עם כוחות המשטרה.

הדינמיקה של המחאה

"אנחנו רואים כאן את אפקט כדור השלג, שבו מחאה אחת מובילה לאחרת", אומר ד"ר דורון שולצינר, ראש החוג לפוליטיקה ותקשורת במכללה האקדמית הדסה ירושלים. "האפקט הזה מבוסס על מנגנונים פסיכולוגיים. אנשים רואים שמחאה מתרוממת במקום אחד ואומרים שגם הם יכולים. כך מחאות התפשטו

לנוס על נפשם ולעזוב את המדינה. המצב הכלכלי הוציא ב-2018 גם את האיראנים לרחובות. היחלשות המטבע המקומי פגעה ביצוא וביבוא במדינה והובילה לגל של עליות מחירים. גם במקרה הזה המשטר מיהר לדכא את המחאה ביד רמה, בעיקר לאחר שנשמעו קולות שקוראים לאיראן לנטוש את מדיניות החוץ שלה ולהתחיל להתמקד בנושאי פנים.

בפברואר, גל של התייקרויות במחירי החשמל, הדלק והתחבורה הציבורית, ביטול הסובסידיה על הלחם והעלאת מסים, הוציאו המונים לרחובות ירדן. אלפים הפגינו מול בניין הפרלמנט בעמאן ודרשו את הפלת הממשלה, שלדבריהם

הפגנות האפורים הצהובים לא עצרו בצרפת: הן זלגו לבלגיה השכנה (שם מחו המפגינים על העלאת המיסוי על דלק וטענו שההישרדות הכלכלית במדינה הפכה בלתי אפשרית), והגיעו גם לגרמניה, שוודיה איטליה, סרביה, פולין, ומשם המשיכו אל מחוץ ליבשת. אפילו קנדה, המנוממת בדרך כלל, סוערת כעת סביב נושא המס על הפחמן, ופתרון אין באופק.

מחאת האפורים הצהובים המשיכה להתפשט למזרח התיכון והלאה, וההפגנה הגדולה של התנועה מחוץ לצרפת, שהתקיימה בטייוואן סביב נושא המיסוי, הצליחה להוציא לרחובות כ-10,000 מפגינים.

בניקרגואה, המחאה התחילה בנושא אחד ושיתנה כיוון, אבל אין ספק שהמפגינים לא יכולים להגדירה כהצלחה: המחאות החלו באפריל בעקבות רפורמות ממשלתיות שהובילו להעלאת מסים וקיצוץ בפנסיות, אולם בעקבות דיכוי אלים של המפגינים התפשטו המהומות לכל רחבי המדינה, במטרה להפיל את הנשיא המכהן. מאות מפגינים נהרגו, עשרות אלפים ממתנגדי השלטון נאלצו

קור העז והשלג הכבד לא מנעו מאלפי אנשים לצאת לרחובות בודפשט בסוף השבוע שעבר. האלפים מחו על מה שהם מכנים "חוק העבדות", שמאפשר למעסיקים לדרוש מהעובדים שלהם לעבוד עוד 400 שעות מדי שנה. ארגונים אזרחיים, איגודי עובדים ונציגים מהאופוזיציה צעדו מכיכר הגיבורים עד הפרלמנט בבירה ההונגרית ובפיהם קריאות נגד המשטר, השחיתות השלטונית והאופק הלא דמוקרטי שאליו צועדת המדינה.

ההפגנה הזו, הראשונה לשנת 2019, היא חלק מגל מחאות כלכליות-חברתיות עולמי שהחל בשנה שעברה והגיע לשיאו במחאת האפורים הצהובים בפרו, שהתפשטה גם לישראל.

כבר שמונה שבועות מוחים המפגינים בצרפת. תחילה הם יצאו לרחובות במחאה על העלייה המתוכננת במחירי הדלק, והנשיא הצרפתי עמנואל מקרון ביטל אותה ואף הכריז על הקצאת מיליארדי יורו לעידוד השכבות החלשות, אבל ההמונים לא נוטשים את הרחובות מבקשים צדק חברתי.

ד"ר דורון שולצינר: "יש כאן מנגנון שאנו מכנים 'תסכול יחסי', כלומר תסכול ביחס למצב שיכול היה להיות. לדיבורים על המקרו ועל מצבה היחסי הטוב של צרפת אין משמעות, כי מדובר בעניין סובייקטיבי ורגשי"

גל של מחאות בנושאים כלכליים וחברתיים שוטף את הגלובוס ■ למה עכשיו, מהו המכנה המשותף לכל ההפגנות, ומה תפקידו של האינטרנט במחאה? ■ ומה הקשר לגלי ההגירה מהעולם השלישי?

הפגנות בבודפשט. מוחים נגד "חוק העבדות" צילומים: רויטרס

"זה תלוי מה המוחים מגדירים כהצלחה. האם המטרה היא הורדת המיסוי על הכניז, או השגת שינוי רחב יותר?"

תקופת מעבר

"כמעט תמיד תהיה באיזה שהוא מקום בעולם מחאה, השאלה היא מתי יהיו שיאים עולמיים, ואנחנו עדיין לא עדים לשיא עולמי", אומרת פרופ' תמר הרמן, חוקרת פוליטיקה אזרחית באוניברסיטה הפתוחה ובמכון הישראלי לדמוקרטיה. "השיא האחרון היה ב-2008, אחרי שהמשבר הכלכלי בארה"ב התפשט לכל העולם, ואילו עכשיו אנחנו רואים תהליך של השתקמות הדרגתית

בדורשים צדק חברתי, וחלקם תובעים את התפטרותו של מקרון".

ויש מי שחושב שהצרפתים מפונקים, משום שמדיניות הרווחה שלהם משוכללת מזו הקיימת בישראל.

"זה לא עניין רציונלי. זה לא שהצרפתי צריך להשוות את עצמו למה שמקבל הישראלי. כאן מופעל המנגנון שאנו מכנים בשם תסכול יחסי, כלומר תחושת תסכול ביחס למצב שיכול היה להיות או ביחס לאוכלוסיות אחרות אמידות יותר באותה מדינה. הצרפתים מהפריפריה אומרים שיוקר המחיה עלה באופן לא הוגן, ולכל הדיבורים על המקרו ועל כמה שמצבה של צרפת טוב יותר ממדינות אחרות, אין משמעות, כי זה עניין סובייקטיבי ורגשי".

מתי מחאה נחשבת כמוצלחת?

או מחירי הדיור, וגורמים נקודתיים, כמו אירוע שהתרחש והצית מחאה (למשל שוטרים שפוגעים במפגיין ומעוררים כעס בקרב הציבור שיוצא להפגיין) או מדיניות נקודתית כמו העלאת מחיר הכניז בצרפת או המיסוי על המים באירלנד".

וזה למעשה מה שקרה בצרפת. מחאה על מחיר הכניז הפכה למאבק של מעמד הביניים בפריפריה, שנאנק תחת עול המסים.

"ברגע שאנשים יוצאים לרחובות, המחאה מקבלת דינמיקה משל עצמה. אצלנו למשל, ב-2011 יצאו להפגנות על יוקר הדיור, וזה הפך למאבק רחב יותר על יוקר המחיה והתרחב אף יותר, למאבק על צדק חברתי. בצרפת, המטרה הראשונית הושגה, אבל הדינמיקה של המחאה הכתיבה הקצנה. כעת המפגינים

בעבר, כולל אלו שהביאו לנפילת הגוש הסובייטי בשנות ה-80 של המאה הקודמת.

"אין שום דבר חדש במערכת הפוליטית. מה שמשתנה זו התחושה שבשלו התנאים לשינוי חברתי, ואולי הבנה עמוקה יותר של הציבור את הבעיות שהוא חווה. כך היה במחאת האביב הערבי, שהתחילה בתוניסיה ב-2011 והתפשטה בעולם הערבי. גם אצלנו, מחאת האפודים הצהובים שואבת באופן ישיר את השראתה מהמצוקה והטרוריה של המחאה הצרפתית".

אבל המחאה לא הצליחה להתרומם כאן.

"נכון, כי המומנטום לבדו לא מספיק; אם זה כל מה שהיה צריך כדי להצית מחאות, כל המחאות היו מגיעות בגלים. כאן אנחנו מגיעים אל התנאים הייחודיים לכל מערכת, ופה יש שפע של גורמים. מחקר תנועות מחאה עולה כי מנגנונים חברתיים, כלכליים ופסיכולוגיים משפיעים על הכעס ועל המוטיבציה של אנשים לצאת לרחובות. "אפשר לחלק את הגורמים הללו לשניים: גורמי מקרו, כמו יוקר המחיה

האפודים הצהובים בצרפת.
התחיל בדלק, המשיך בצדק חברתי
צילום: רויטרס

פרופ' הרמן. "ונשאלת השאלה אם הדומיננטיות של הזירה הווירטואלית תורמת למחאה והופכת אותה לאפקטיבית יותר, או להפך. יש הטוענים שאפשר באמצעות הרשתות החברתיות להעביר את המסר בצורה רחבה ולתאם ולהתארגן טוב יותר; המתנגדים מדברים על אפקט סיר הלחץ: הרשת החברתית מאפשרת לאנשים לשחרר קיטור, ואז נחלש הצורך ביציאה לרחובות. "כמו כן, לא ברור כיצד הסייבר עובד בניסיון לעשות שינוי. אם בעבר הסייבר היה מרחב אזרחי, כיום מדינות משחקות בו תפקיד מרכזי, וההתנהלות הפוליטית השתנתה באמצעותו ללא הכר, משום שקמפיינים רבים מתנהלים במרחב הווירטואלי. נשאלת השאלה אם תהיה לרשת את אותה אפקטיביות, או שלנצח, כדי לחולל שינוי אנשים יצטרכו לצאת לרחובות ולהפגין".

ופתאום הפכו דומיננטיים בחיים של מדינות. מוטיבציות כלכליות מוציאות מהר יותר אנשים לרחובות, אולם אז מתגלה בדרך כלל שזו אינה מחאה של פועלים בלבד. המחאה של האפודים הצהובים בצרפת היא למעשה ויכוח גדול בין השכבה הדוגלת בערכים אוניברסליים כחירות, שוויון ואחווה, לבין האתוס הכפרי, שנאנק תחת הנטל הכלכלי מצד אחד, ואינו מוכן לקבל את האחר ולשנות את ההגדרה של מיהו צרפתי מנגד".

הזירה הווירטואלית

כשמדברים על המחאות המתלקחות ודועכות של העידן החדש, מן הראוי לתת את הדעת על סוגיית הזירה. "חלק גדול מהאקטיביזם החברתי מתקיים ברשתות", מציינת

שאלות על שלטון הרוב לעומת הגנה על זכויות מיעוטים, ועל המאבק לשמירה על האופי הלאומי של המדינה. המחאות מבטאות גם מאבק על תופעות גלובליות כמו הגירה מהעולם השלישי, עליית כוחות חדשים כמו האסלאם הרדיקלי ופריצתן לתודעה של תנועות כ-#MeToo".

פרופ' הרמן נותנת כדוגמה את אותה קנדה, שמתמודדת עם נושאים שכבר שנים ארוכות לא היו מנת חלקה: "בעבר הייתה קנדה מדינה גזענית מאוד. אחרי מלחמת העולם השנייה היא קיבלה מפנה רב־תרבותי מרשים, עד כדי כך שרוב התושבים בטורונטו אינם ילידי קנדה הלבנים האנגלוסקסים. אך מה שנראה כגן עדן רחב ידיים ועתיר אוצרות טבע, הולך ומתכרסם תחת העומס. הקנדים מופתעים לגלות תופעות שלא היו במדינה בעבר, למשל זליגת האלימות מהשכנה ארה"ב, ירי בבתי ספר וברחובות".

ועדיין, המפגינים יוצאים לרחובות כדי למחות דווקא בנושאים כלכליים. "גלי ההגירה יוצרים משבר כלכלי, כי העוגה אינה גדלה באופן פרופורציונלי. אלו נושאים שלא הטרידו אנשים מ־1945 עד 2010,

של הכלכלות בעולם". ד"ר שולצינר מסכים עם הקביעה שהמצב הכלכלי בעולם טוב יותר באופן יחסי. "הנסיגה הכלכלית ב־2008 פגעה קשה בכמה שווקים, ושלוש שנים מאוחר יותר היא גרמה לגל של מחאות בעולם - בספרד, בישראל למשל, וגם באיסלנד, שבה גילו התושבים שבנקים מקומיים פשטו את הרגל. כעת אפשר לראות צמיחה כלכלית גוברת שבחלק מהמדינות סגרה את הפער שהיה לפני עשור, אבל זה לא אומר שאין נסיגות כאלה ואחרות בחלק מהמדינות".

אז מה המשמעות של המחאות המתפשטות כיום בעולם? הרמן: "זה חלק מהמופע של משטרים דמוקרטיים. בסופו של דבר אנחנו רואים שהעולם נמצא בתקופת מעבר דווקא בשאלת התאמתו של המודל הדמוקרטי, ובאופן קונקרטי עולה השאלה אם הדמוקרטיה הליברלית היא הדפוס הדמוקרטי היחיד, או שמא במשפחה הזו יכולים להיות תת־סוגים, כמו שקורה בפולין, בהונגריה, בטורקיה, ויש שיגידו שגם אצלנו.

"בגל הנוכחי נשאלות שאלות שלא נשאלו מאז תום מלחמת העולם השנייה בנוגע לאופי של המדינה,

פרופ' הרמן: "גלי ההגירה יוצרים משבר כלכלי, משום שהעוגה לא גדלה באופן פרופורציונלי. אלו נושאים שלא הטרידו אנשים מ־1945 עד 2010, ופתאום הפכו לדומיננטיים בחיים של מדינות"